

HÜKÜMET SİSTEMLERİNİN YÖNETİMİN BOYUTLARI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ*

Lokman ŞAHİN**
Şükrü NİŞANCI***

Alınış Tarihi: 08 Mayıs 2018

Kabul Tarihi: 04 Temmuz 2018

Öz: Hükümet sistemleri, kuvvetler ayrılığı ilkesinin uygulanış şekline göre tasnif edilebilir. Hükümet sistemi tartışmaları uzun bir zamandan beri devam edegelen bir mesele olarak siyaset bilimciler tarafından ele alınan en önemli konulardan biri olmuştur. Literatürde bu sistemlerin birbirlerine karşı olan üstünlükleri sıkça araştırılmaktadır. Teorik düzeyde gerçekleştirilen çalışmalarda konunun ampirik yönü genellikle ihmal edilmektedir. Bu amaçla çalışmada hükümet sistemleri Dünya Bankası'nın belirlemiş olduğu yönetim boyutları bağlamında ampirik olarak değerlendirilmiştir. Hükümet etkinliği, siyasal istikrar ve şiddetsizlik, ifade özgürlüğü, düzenlemelerin kalitesi, hukukun üstünlüğü ve yolsuzlukla mücadele ile hükümet sistemleri arasındaki ilişkini incelendiği bu çalışmada 1996-2014 döneminde 116 ülke için panel veri analizleri kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre parlamenter sistem uygulamaları yolsuzlukla mücadele, hükümet etkinliği, ifade özgürlüğü, hukukun üstünlüğü ve düzenlemelerin kalitesinin artmasına sebep olurken hükümet sistemleri siyasal istikrar ve şiddetsizlik ile anlamlı bir ilişkiye sahip değildir.

Anahtar Kelimeler: Hükümet Sistemleri, Yönetim Boyutları, Kuvvetler Ayrılığı, Başkanlık Sistemi, Parlamenter Sistem

EVALUATION OF GOVERNMENTAL SYSTEMS IN THE CONTEXT OF GOVERNANCE INDICATORS

Abstract: Governmental systems can be classified according to the principle of separation of powers. Governmental system discussion, has continued as a matter of debate for a long time, is one of the most important issue discussed by the political scientists. The superiorities of these systems are listed by comparing to each others from time to time. These comparisons which are realized at a theoretical level, are not handled in empirical terms. In this study the government systems are evaluated empirically in the context of the governance indicators set by the World Bank. In this study panel data analysis was used with data from 116 countries to examine the relationship between government systems and government effectiveness, political stability and nonviolence, freedom of expression, regulatory quality, rule of law and control of corruption for the period 1996-2014. According to the results of the analysis, parliamentary system implementations lead to the increase of the quality of control of corruption, government effectiveness, freedom of expression, rule of law and regulatory quality whereas the government systems have no significant relation with political stability and nonviolence.

Keywords: Government Systems, Governance Indicators, The Separation of Powers, Presidential System, Parliamentary System

* Bu makale Doç. Dr. Şükrü NİŞANCI danışmanlığında hazırlanan "Hükümet Sistemlerinin Yönetimin Boyutları Bağlamında Değerlendirilmesi" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü

*** Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü

I.Giriş

Hükmetme veya yönetme, devlet egemenliğinin nasıl kullanılacağıyla ilgilidir. Egemenlik kavramı ve egemenliğin nasıl kullanılacağı dönemseller değişikliklerle modern dünyayı şekillendiren unsurlardan olmuştur. Egemenliğin bölünmezliği ve bütünselliğinden, egemenliğin belirli kuvvetler arasında paylaşılması gerekliliğine geline nokta kuvvetler ayrılığı ilkesi benimsenmiş bu çerçevede hükümet sistemleri tanımlamaları yapılmıştır. Hükümet sistemleri kuvvetler ayrılığı ilkesinin uygulanış şekline göre sınıflandırılarak sert kuvvetler ayrılığına “başkanlık”, yumuşak kuvvetler ayrılığına “parlamentar” ve bu iki sistem arasında kalan sisteme ise “yarı-başkanlık” sistemi denilmiştir.

Farklı ülkeler tarafından uygulanan hükümet sistemleri, zaman zaman karşılaştırılarak birbirlerine olan üstünlükleri veya zayıflıkları tartışılmaktadır. Teorik olarak yapılan bu tartışmaların ampirik açıdan ölçülmesi zor olsa bile son dönemlerde yapılan bu yöndeki çalışmalarla hükümet sistemlerinin çeşitli unsurlar üzerindeki etkileri incelenmektedir. (Cox & McCubbins, 1997; Gerring, Thacker, & Moreno, 2009) Bu çalışmada hükümet sistemleri dünya bankasının çalışmalarıyla ortaya konulmuş olan yönetim boyutları bağlamında ele alınacaktır.

Çalışmada amaç, teorik olarak tartışılan konuların sayısal karşılığının ne olduğunu ortaya koymaktır. Yani “bu sistemleri uygulayan ülkelerin verileri farklı nokta-ı nazardan bize ne söylemektedir?” sorusunun cevabı aranmaktadır. Elbette ki elde edilen sayısal bulgular bu teorik tartışmaları sonlandırmayacak belki de farklı bir bakış açısı kazandıracaktır. Bu sorunun cevabı aranırken teorik altyapı oluşturulduktan sonra araştırma modeli ortaya konulacak ve bu modelin bağımlı değişkenleri olan “siyasal istikrar”, “hukukun üstünlüğü”, “ifade özgürlüğü”, “hükümet etkinliği”, “düzenlemelerin etkinliği”, “yolsuzlukla mücadele” hükümet sistemleri, İngiliz köken, demokrasi, gayrı safi yurtiçi hâsıla, nüfus, ekvatora uzaklık ve din bağımsız değişkenleri etrafında ele alınıp değerlendirilecektir.

Çalışmada 1996-2014 yılları arasında 116 ülkenin verileriyle oluşturulmuş model “Panel Veri Analiz Yöntemi” ile tahmin edilecektir. Analize dâhil edilen bu ülkelerin zaman içindeki değişimleri dikkate alınmış ancak son dönem verilerinin daha anlamlı sonuçlar ortaya koyacağı düşüncesi ve elde edilen verilerdeki kısıtlılıklar zaman aralığını 1996-2014 yılları arası olarak belirlememizde etkili olmuştur. Çalışmada ayrıca bu 116 ülkenin verileriyle elde edilen sonuçların değerlendirilmesiyle hükümet sistemi tartışmalarına yeni bir boyut kazandırmak da amaçlanmaktadır.

II.Kuvvetler Ayrılığına Dayanan Siyasal Sistemler

Bir devlette yönetimin meşru kaynakları olarak varsayılan yasama ve yürütme organlarının birbiriyle ilişkisi bağlamında iktidarın örgütlenme biçimini açıklayan “hükümet sistemleri” (governmental system), esas itibariyle başkanlık sistemi veya parlamenter sistem tercihi çerçevesinde tartışılmaktadır (Yüksel, 2015, p. 135). Bu tartışma veya karşılaştırmalarda üzerinde durulan esas nokta ise rejim (political regime) değişikliği değil, yasama ve yürütme erklerinin sistem içindeki konum ve etkinliğidir (Okşar, 2011). Kuvvetler ayrılığı sistemleri, kuvvetler arasındaki ayrılığın niteliğine göre başkanlık sistemi ve parlamenter sistem olmak üzere iki türe ayrılır (Kahraman, 2012, p. 433). Bugün gelinen noktada parlamenter sistem ve başkanlık sisteminin yanında yarı başkanlık sistemi de 1959 yılından beri kabul edilen bir sistem olmuştur.

A. Yumuşak Kuvvetler Ayrılığına Dayanan Model: Parlamenter Sistem

Parlamenter sistem belirli bir tarihsel süreç içerisinde ortaya çıktığı toplumun koşullarını yansıtmaktadır. Temelleri 1215 Magna Carta ile oluşmaya başlayan parlamenter sistem, 18. yüzyılda İngiltere’de ortaya çıkmıştır. İktidarın geleneksel tek kaynağı ve kullanıcısı krala karşı, güçlenmekte olan yeni bir sınıfın ortaya çıkmaya başladığı İngiltere’de parlamenter sistemin oluşumuna zemin hazırlayan temel gelişme, hükümdara karşı halkı temsil eden bir parlamento oluşturmak ve yasama yetkisini ele geçirmek sureti ile hükümdarı denetlemek olmuştur (Tunaya, 1980, p. 387). Yürütme erkini denetlenmesi kaygısının temel alındığı parlamenter sistem, “Yürütme otoritesinin yasamadan çıktığı ve yürütmenin yasamaya karşı siyasal sorumluluğunun bulunduğu bir anayasal hükümet biçimi”dir (Gözler, 2013, pp. 82-111; Turhan, 1989, p. 43). Parlamenter sistemde yürütme erki, devletin birliğini temsil eden sembolik bir cumhurbaşkanı ve icrai yetki bakımından çok daha güçlü bir başbakan/kabineden oluşan iki kanattan meydana gelmiştir ve yürütme organları kendi aralarında sorumlu ve sorumsuz kanat olmak üzere somut anayasal sınırlarla birbirinden ayrılmıştır (Aktaş, 2016, p. 210). Buna göre doğrudan halkın oylarıyla seçilen parlamento içinden çıkan bakanlar kurulu siyaseten sorumlu iken parlamento tarafından seçilen cumhurbaşkanı veya irsî olarak göreve gelen monark siyaseten sorumsuz kanadı oluşturmaktadır (Polater, 2014, p. 140).

Parlamenter sistemin “yumuşak kuvvetler ayrılığı” niteliği taşıması, temelde yasama ve yürütme organları arasındaki ilişkinin karşılıklı sorumluluk zeminine dayandırılmış olmasının sonucudur. Gerçekten de siyasal sorumluluk ve fesih yetkisi, parlamenter sistemin başlıca denge araçlarını oluşturmakta (Turhan, 1989, p. 53) ve bu mekanizma birbirlerinin hukuki statülerine son verme yetkisine sahip olan yasama ve yürütme organlarını iş birliğine teşvik etmektedir (Polater, 2014, p. 140). Yasama ve yürütme organları arasındaki bu iş birliği; işlevsel ve organik olmak üzere iki şekilde uygulanmaktadır. Yasaların yapımı sürecinde yürütme organı tarafından hazırlanan yasalar, yasama organı tarafından görüşülüp onaylanarak kabul edilir ve bu süreçte yasama ve yürütme arasında

“işlevsel iş birliği” mekanizması işlemiş olur. Benzer şekilde yasaların uygulanabilmesi için gerekli yürütme erkinin yasama organı içerisinde ortaya çıkması ise bu iki organ arasındaki “organik iş birliğine” işaret etmektedir (Demir, 1998, p. 19; Turhan, 1989, p. 43).

Parlamentar sistemin “yumuşak kuvvetler ayrılığı” olarak nitelendirilmesine yol açan bir diğer nitelik ise yasama ve yürütme organlarının birbirlerinin hukuki statülerine son verme hakkına sahip olmalarıdır. Buna göre hükümet, yasama organının “güvensizlik oyu” ile düşürülebilir buna mukabil belirli şartların oluşması halinde yürütme erki yasama organını “feshedebilir”. Parlatonun güvensizlik oyuna karşılık, hükümetin fesih yetkisine sahip olması, bu iki kuvveti dengelemektedir (Özbudun, 1993, p. 329).

Tüm bu özellikler göz önünde bulundurulduğunda parlamentar sistemi, diğer hükümet sistemlerinden farklı kılan nitelikler olarak; yürütme organının yasama organına karşı sorumlu olması, yürütme organının yasama organını fesih yetkisine sahip olması, devlet başkanının sorumsuz olması, yasama ve yürütme organları arasındaki işbirliği ve iki başlı yürütme sıralanabilir (Kuzu, 2011, pp. 54-65; Sartori, 1997, p. 119; Teziç, 2005, pp. 410-420; Turhan, 1989, pp. 43-56).

Birçok ülkede parlamentar sistemin tercih edilmesinin önemli sebeplerinden birisi, sistemin iktidar organları arasında eşitlik ve denge temeline dayandırılmış olması ile istikrarsızlıklara karşı somut çözüm mekanizmaları geliştirilmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Buna göre sistem içerisinde “güvensizlik oyu” ve “fesih” gibi araçlarla siyasi istikrarsızlıklara karşı yapısal önlemler alınmasına ek olarak bu önlemlerin işlemediği hallerde seçimlerin yenilenmesi yolu ile hükümet değişikliği sağlanabilmektedir (Uluşahin, 1999, p. 134). Bu sebeple esnek bir sistem olarak nitelendirilebilecek parlamentar sistemin bir diğer olumlu yanı, tarafsız olması öngörülen devlet başkanının, parlamento ve hükümet arasında çatışmaları uzlaştırıcı bir rol oynayabilmesidir (Kahraman, 2012, p. 437). Parlamentar sistemin özellikleri göz önüne alındığında güçlü yanlarını şöyle sıralamak mümkündür; parlamentar sistemde tikanıklıkların çözüm yolu vardır, parlamentar sistem esnektir, parlamentar sistem siyasal kutuplaşmaya yol açmaz ve parlamentar sistemde devlet başkanının ılımlılaştırıcı ve uzlaştırıcı rolü vardır (Gözler, 2000, 2015; Uluşahin, 1999, pp. 84-90).

Parlamentar sistemin öngördüğü tüm siyasi çözüm mekanizmalarına rağmen, sistemin uygulandığı ülkenin siyasi kültürüne de bağlı olarak ortaya çıkabilecek bir takım istikrarsızlık kaynakları mevcuttur. Bunlar; yürütmeyi oluşturan iki merkez arasında anlaşmazlık ve çatışma olması, parlamentoun dağınık olması veya yürütme üzerindeki denetimini siyasi istikrarı bozucu şekilde kullanması olarak ifade edilmektedir (Aktaş, 2016, pp. 218-224). Kısaca parlamentar sistem, zayıf ve istikrarsız hükümetlere ve düşük nitelikli bir demokrasiye yol açabilir (Gözler, 2015; Lijphart, 2000; Turhan, 1989; Uluşahin, 1999).

B. Sert Kuvvetler Ayrılığına Dayanan Model: Başkanlık Sistemi

İlk kez 1867 yılında İngiliz bir gazeteci tarafından kullanılan başkanlık sistemi terimi, Amerika Birleşik Devletleri'nde kullanılan sistemi tanımlamak için ortaya atılmıştır (Turhan, 1989, p. 32). Walter Bogehot İngiliz siyasal sistemiyle Amerikan siyasal sistemini karşılaştırmak için başkanlık sistemi terimini kullanırken W. Wilson bu kullanıma karşı çıkarak Amerika Birleşik Devletleri'nde uygulanan sistemin "kongre hükümeti" sistemi olduğunu ileri sürmüştür (Wilson, 1885). Ancak Wilson'un bu karşı çıkışına rağmen başkanlık sistemi terimi Amerika Birleşik Devletleri'nin siyasal sistemini ifade etmek için kabul gören kullanım olmuştur (Turhan, 1989, p. 32).

Başkanlık sistemi, parlamenter sistemde olduğu gibi uzunca bir süreç içerisinde geliştirilmiş bir sistem değildir (Turhan, 1989, p. 33). Bu sistem Montesquieu ve John Locke gibi düşünürlerce ele alınan kuvvetler ayrılığı prensibinin sert tatbiki olarak ifade edilebilir (Arslan, 2001, pp. 53-54). Başkanlık sisteminde yasama ve yürütme kuvvetleri birbirinden mutlak bir şekilde ayrı olan iki farklı organa verilmiştir. Bu organlar hem oluşum hem de varlıklarını devam ettirmeleri bakımından birbirinden bağımsızdırlar (Gözler, 2015, p. 231). Yani başkanlık sisteminde yasama ve yürütme işlevsel ve organik açıdan birbirinden ayrılmıştır. Yasamanın yasa yapma ve yürütmenin de hükümet etme işlevlerini yerine getirmesine işlevsel ayrılık, bu işlevleri yerine getiren organların birbirinden bağımsız olmasına da organik ayrılık denmektedir (Erdoğan, 2005, p. 206).

Başkanlık sistemi, erklerin birbirini dengelemesi prensibine dayalı bir sistemdir. Bu sistemde yürütme, belirli periyodlarla doğrudan veya dolaylı olarak halk tarafından seçilen, parlamentonun güvenoyuna ihtiyaç duymayan, kabinenin oluşturulması ve yönetilmesinde tam kontrole sahip ve anayasal çerçevede kayda değer bir güçle donatılmış mercidir ve yürütmenin başında tek bir kişi yani başkan bulunur (Linz, 1985, p. 3). Suçlandırma (impeachment) uygulaması dışında görevinden uzaklaştırılmayan seçilmiş başkan, meclis üyesi olmadığı gibi meclise karşı da sorumlu değildir. Başkan gücünü devletin başı olması sebebiyle elinde bulundurur. Ancak (parlamenter sistemdekine benzer bir şekilde) meclisi dağıtma ve doğrudan yasaların çıkarılmasına müdahale etme yetkisine sahip değildir (Loewenstein, 1949, p. 451).

Başkanlık sistemi genel anlamda kuvvetler ayrılığına dayanmakla birlikte onu diğer sistemlerden ayıran unsurların olduğuna bazı yazarlar dikkat çekmiştir. Bu unsurlar asli ve tali özellikler (Lijphart, 2000) olarak iki başlık altında ele alınmaktadır (Gözler, 2015, p. 231). Asli özellikler başkanın halk tarafından seçilmesi, tek başlı yürütme ve yürütmenin yasamanın güvenine ihtiyaç duymamasıyken (Sartori, 1997; Siaroff, 2003, p. 288; Uluşahin, 1999), tali özellikler ise başkanın yasamayı feshedememesi, aynı kişinin hem yasamada hem de yürütmede görev alamaması ve başkanın yasama organının çalışmalarına katılamamasıdır (Erdoğan, 2005; Lijphart, 2000; Teziç, 2005; Turhan, 1989; Çam, 2000).

Bu sistemde yasama ve yürütme yetkileri birbirinden her bakımdan bağımsız iki ayrı organa verilmiştir. Bunlar ayrı ayrı seçilmekte ve seçildikten sonra da birbirlerinin varlıklarına son verememektedirler. Dolayısıyla birbirinin faaliyetlerine ve yetkilerine karışmaları mümkün değildir. Ne var ki, bu sistem katı bir şekilde uygulandığında yasama ve yürütme kuvvetleri arasında uyum ve karşılıklı işbirliği sekteye hatta felce uğrayabilir. Bu nedenle, başkanlık sisteminde de yasama ve yürütme kuvvetleri arasında atamalar, milletler arası anlaşmalar, meclis araştırması ve suçlandırma gibi bir takım karşılıklı etkileşim araçları öngörülmüştür (Yazıcı, 2002; Yaşar, 1987).

Başkanlık sisteminin de diğer sistemlerde olduğu gibi kendine özgü güçlü özelliklerinin yanında zayıf özellikleri de bulunmaktadır. Başkanlık sisteminin teoride güçlü yanları, istikrarlı ve güçlü bir yönetim aracı olması ve daha demokratik bir niteliğe sahip olmasıdır (Duverger, 1986; Lijphart, 2000), zayıf yönleri ise katı olması ve çift meşruluk sorununa, siyasal kutuplaşmaya ve kişisel otoriteye yol açması olarak sıralanabilir (Bayar, 1994; Uluşahin, 1999).

C. Melez Model: Yarı-Başkanlık Sistemi

“Yarı-başkanlık terimi” ilk defa Le Monde’nin kurucusu gazeteci Hubert Beuve-Mery tarafından 1959 yılında kullanılmıştır. Akademik sahada ise Fransız siyaset bilimci Duverger, 1970 yılında anayasa hukuku kitabında kavramı açıklamış ve daha sonra 1974 ve 1978 tarihli çalışmalarında yarı-başkanlık sistemini detaylarıyla açıklayan çalışmalarda bulunmuştur (Elgie, 1999, p. 1). İlk defa bir Fransız siyaset bilimci ile kuramsallaştırılmış ve ilk kez bir Fransız politikacı (de Gaulle) tarafından uygulamaya konulmuş olması sebebiyle literatüre “Fransız modeli” olarak da geçen yarı-başkanlık modeli, parlamenter ve başkanlık düzenleri gibi kendi içinde göreceli olarak bütünleşmemiştir (Ataöv, 2011, p. 180). Buna bağlı olarak başkanlık ve parlamenter sistemin aksine, yarı-başkanlığın hâlâ karmaşık ve çelişkili olmasının sebebi, bu sistemin temel anayasal özellikleriyle değil başkan veya başbakanın uygulamada sahip oldukları güç ile tanımlamasıdır. Örneğin, Duverger 1980’deki çalışmasında yarı-başkanlık sistemi için başkanın “oldukça önemli yetki sahibi” olması gerektiğini kaydetmiş, Sartori 1977 tarihli çalışmasında “başbakanla güç paylaşımı yapıldığı için ikili otorite yapısı” sergileyen bir model olarak betimlemiştir (Elgie, 2008, p. 2). Fransa siyasetinde Cezayir’in bağımsızlık hareketi ile ortaya çıkan bunalım, göreve çağrılan Charles de Gaulle’ün parlamentoya karşı güçlendirilmiş yetkilerle göreve gelmesi ile aşılma istenmiştir. Bu süreçte Charles de Gaulle, göreve geldikten sonra Fransa’da V. Cumhuriyet’i kuran ve parlamentoya karşı yürütme kanadını güçlendiren bir sistem öngören 1958 tarihli anayasayı halk oylamasına sunmuştur.

1958 Anayasası ile en olgun uygulamasını Fransa’da bulan yarı-başkanlık sistemi, teorik olarak Duverger tarafından üç temel şarta sahip olacak şekilde kuramsallaştırılmıştır. Buna göre bir sistemin yarı-başkanlık sistemi olarak adlandırılabilmesi için genel oyla seçilen ve oldukça önemli yetkilerle donatılmış bir cumhurbaşkanı, parlamento desteklediği sürece görevde kalabilen yürütme ve hükümet etme yetkilerine sahip bir başbakan ve bakanlar kurulu gereklidir (Duverger, 1980, p. 166).

Duverger’in tanımlamasından açıkça anlaşılacağı üzere yarı-başkanlık sistemi, meşruiyetini doğrudan halktan alan tam yetkili bir başkan veya cumhurbaşkanı ve esas sorumluluğu meclise karşı olan bir başbakan olmak üzere iki merkezli bir yürütme yapısından oluşmaktadır. Yürütmenin ikili bir yapı sergilemesi anlamında parlamenter sistemle ortak nitelik taşıyan yarı-başkanlık sistemi, parlamenter sistemin aksine devletin başı konumundaki cumhurbaşkanını sembolik konum ve yetkilerin ötesinde, sistemde ağırlığı olan kapsamlı icrai yetkiler ile donatmaktadır (Aktaş, 2016, p. 211). Bu vesile ile yarı-başkanlık sisteminin en önemli tarafının yürütmenin yapısı olduğunu söylemek mümkündür (Dunbay, 2012, p. 298). Sistemin güçlendirilmiş ve tam-yetkiyle donatılmış bir başkanlık/cumhurbaşkanlığı oluşturmasının temel amacı ülkede çoğulcu yapı içerisinde çıkabilecek tıkanmaları önlemek ve istikrarın oluşumuna katkı sağlamaktır. Bununla birlikte yarı-başkanlık sistemi parlamenter sistem ve başkanlık sistemlerinden farklı olarak uygulandığı her ülkede farklı sonuçlar doğurmakta ve hatta amaçladığı istikrarlı yönetim ilkesinin aksine, ülke yönetimlerinde istikrarsızlığa da yol açabilmektedir (Dunbay, 2012, p. 297).

Yarı-başkanlık sistemini uygulandığı ülkenin siyasi kültürü ve toplum yapısı açısından hassas kılan tarafı, sistemin çift başlı yürütme yapısı öngörmesine rağmen yürütmenin iki kanadı arasında meydana gelebilecek tıkanıklıklara karşı somut bir çözüm mekanizması üretmemiş olmasıdır. Nitekim yarı-başkanlık sisteminin parlamenter sistem ile başkanlık sistemi arasında karma bir yapı sergilemesi, Lijphart’ın ortaya attığı ve Sartori’nin de benimsediği “sarkaç yaklaşımı” olarak literatürde yerini almıştır. Buna göre, cumhurbaşkanı ve hükümet aynı siyasal çoğunluğa dayanıyorsa yürütmenin işleyiş biçimi başkanlığa doğru kayar, aksi durumda ise “cohabitation” (birlikte yaşama) olarak adlandırılan parlamenter sisteme yaklaşan zorunlu uzlaşma dönemi meydana gelmektedir (Dunbay, 2012, p. 309). Sistemin teorisyeni olan Duverger’ye göre de yarı başkanlık sistemini “başkanlık ve parlamentarizm arasında bir ara kurumsal düzenleme olarak ifade etmek yerine, meclis çoğunluğunun cumhurbaşkanını destekleyip desteklememesine göre başkanlık ve parlamentarizm evreleri arasında gidip gelme” olarak tanımlamak gerekmektedir (Shugart & Carey, 1992, p. 23; Yazıcı, 2002, p. 93).

Yönetimindeki olumlu ve olumsuz tarafları değerlendirildiğinde yarı başkanlık sistemi, cumhurbaşkanı ile parlamento arasındaki siyasi anlaşmazlığa bir siyasi çözüm getirememesi açısından eleştirilmektedir. Cumhurbaşkanı ile parlamento aynı siyasi görüşe sahip olduklarında sistem tam yetkili bir cumhurbaşkanı ile başkanlık sistemine daha çok yaklaşmaktadır. Bununla birlikte, cumhurbaşkanı ile parlamento arasında siyasi görüş farklarının bulunduğu durumlarda, sistem parlamenter sisteme daha çok yaklaşmakta ve sistem içi tikanlıklar yaşanma olasılığı ortaya çıkmaktadır. Söz konusu dönemlerde cumhurbaşkanı ve başbakan arasında bulunması gereken orta yol ve birlikte yaşama süreci olarak tanımlanan “cohabitation” süreci, cumhurbaşkanının üstünlüğünü yitirdiği ve sistemin başbakan lehine işlediği bir nitelik arz etmektedir (Aydın & Aliyev, 2013, p. 30).

Yarı başkanlık sisteminin işleyişi ilk bakışta istikrarı sağlar nitelikte görülebilir. Zira devlet başkanının, doğrudan halk tarafından seçilmesi söz konusudur. Ancak sistemin yürütme organının tek başlı bir yapıdan uzak oluşu diğer bir anlatımla cumhurbaşkanının yasamanın çoğunluğuyla aynı siyasi çizgide olmadığı hallerde zorunlu olarak çoğunluğun başbakan ile birlikte yaşamak zorunda kalması, yarı-başkanlık sisteminin ortaya çıkaracağı en önemli tikanma noktalarından bir tanesini oluşturmaktadır (Dunbay, 2012, p. 313). Bu sistemin siyasi tikanlıklara yol açacak en önemli tarafı; sistemde gerilimleri azaltıcı, uzlaştırıcı ve yansız bir makamın bulunmamasıdır (Turhan, 1989, pp. 185-186). Yarı-Başkanlık Sisteminin yukarıda bahsedilen yapısal özelliklerine karşın sistemin sorunsuz işlemesi, uygulandığı ülkenin siyasi uzlaşma kültürü, toplumsal yapı ve gelenekleriyle doğrudan ilintilidir (Dunbay, 2012, p. 313). Diğer yandan sistemin uygulanma sürecinde parlamenter sisteme mi yoksa başkanlık sistemine mi yaklaşacağı yoksa özgün bir hükümet etme yöntemi olarak mı kalacağı, sistemin uygulandığı ülkedeki seçim yasasına, parti yaşamının ne denli sağlıklı olduğuna, parti sayısına ve cumhurbaşkanıyla meclis ilişkilerine bağlıdır (Ataöv, 2011, p. 180).

III. Araştırma Modeli: Bağımlı ve Bağımsız Değişkenler

A. Bağımlı Değişkenler: Yönetimin Boyutları

Başkanlık veya parlamenter sistemin birçok değişik siyasi boyutu ve bunlarla ilgili olarak da avantaj veya dezavantajları bulunmaktadır. Öyle ki bu iki sistemin uygulanışı zamandan zamana ülkeden ülkeye tarihi, sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan farklı bileşenlerin bütünselliğine bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Bu yüzden bazı durumlar için parlamenter sistem bazı durumlar için başkanlık sistemi ve bazı durumlar için de farklı yönetim şekilleri ülke siyasal yapısına daha uygun olabilmektedir. Hangi sistemin daha iyi veya bu sistemlerden hangilerinin yararlarının zararlarına kıyasla daha fazla olduğu siyaset bilimcilerin önünde karmaşık ve zor bir mesele olarak durmaktadır.

Bu realiteye rağmen konunun sürekli önemini koruyacağı ve gündemde kalacağını söyleyebiliriz. Zira hükümet sistemleri seçmen davranışlarını, yürütme eylemlerini, kurumlar arası ilişkileri, meclis yapılanmasını, bürokrasinin işleyişini, yasa yapım sürecini, sivil toplum içerisindeki çıkar gruplarını ve devletin refah düzeyini etkilemektedir. (Samuels, 2007) Bu etkiler üzerine yapılmış birçok çalışma bulunmakla birlikte çalışmalar “iyi bir yönetim nasıl olmalıdır?” sorusunu tam anlamıyla cevaplayabilmiş değildir. Bu soru Antik Yunan’dan beri siyaset biliminin belki en tartışmalı konularından biri olmuştur. Ancak her ne kadar iyi bir yönetimin nasıl olması gerektiğinin cevabı tam olarak verilemese bile iyi bir yönetimin içinde barındırması gereken unsurlar üzerinde az çok mutabakat bulunmaktadır. İyi bir yönetim şeffaflık, eşitlik, adalet, insan haklarına saygı, siyasi, kültürel ve ekonomik hakların korunması ve geliştirilmesi, yerleşme ve hukukun üstünlüğünün sağlanması ve herkese açık özgür seçimlerin yapılması gibi ilkelerin varlığıyla tanımlanabilir (Mangu, 2009).

Çalışmada farklı yönetim yapılarının iyi bir yönetim üzerindeki siyasal etkilerinin neler olduğu ele alınmaktadır. Bu çerçevede yönetim yapılarının siyasal etkilerini ortaya koyabilmek için bağımlı değişken olarak dünya bankası raporlarında yönetim boyutları olarak sıralanan hukukun üstünlüğü, siyasal istikrar ve şiddetsizlik, ifade özgürlüğü, hükümet etkinliği, yolsuzlukla mücadele ve düzenlemelerin (bürokrasi) kalitesi referans olarak alınmaktadır. (Apaza, 2009; Kaufmann, Kraay, & Mastruzzi, 2007, 2009, 2010, 2011; Langbein & Knack, 2010) Modelde bütün bağımlı değişkenler 0 ile 100 arasında bir değer almaktadır.

- Hukukun Üstünlüğü (HÜ): Araştırma modelinde hukuk düzeni, şiddet olayları ve organize suçların iş çevrelerini nasıl etkilediğini, yargılama sürecinin adil ve hızlı bir şekilde sonuçlanmasını, kolluk kuvvetleri ve yargı gücüne olan güven, yargı bağımsızlığı ve hukukun üstünlüğü gibi parametreler kullanılarak incelenmektedir. Keza mal ve can güvenliğinin koruma altına alınması, yargının hesap verebilir olması ve dış unsurlar ve devletin yasal süreçleri nasıl etkilediği gibi konular da hukuk düzeninin ne sevide olduğunu incelemek için kullanılacak argümanlar arasında yer almaktadır. (Botero, 2015; Kaufmann et al., 2009; Stein, 2009)

- Siyasal İstikrar ve Şiddetsizlik (SİŞ): Sivil ayaklanma, şiddet olayları ve terör eylemleri karşısında yürütme organının nasıl bir tutum sergileyeceği, bu gibi olayların hükümette zafiyete sebep olup olmayacağı, dışsal ve içsel unsurların hükümet görevlilerini ve iç yatırımcıları rahatsız edip etmediği, hükümetin vaat ettiği politikaları gerçekleştirebilmesi ve üstlenmiş olduğu görevi devam ettirebilme kapasitesine sahip olup olmaması gibi konular siyasal istikrarın belirleyici unsurlarını oluşturmaktadır. Ayrıca ülke içindeki farklı din, dil ve ırka mensup topluluklar arasındaki çatışmaların ne boyutta olduğu da siyasal istikrarı etkileyen unsurlar arasında gösterilmektedir. Kısaca nereden gelirse gelsin baskılara boyun eğmeden hükümet ve devlet politikalarının

devamlılığı siyasal istikrarı belirlemektedir (Kaufmann et al., 2009; Mauro, 1995).

- İfade Özgürlüğü (İÖ): İfade özgürlüğü, ülke vatandaşlarının devlet yönetimini oluşturacak kişi ve kişileri seçebilecekleri serbest seçimlere özgürce katılabilesini, düşüncelerini baskı altında kalmaksızın kendi hür iradeleriyle açıklayabilesini, örgüt kurma serbestisine sahip olmasını ve özgür bir medyanın varlığı gibi konuları kapsamaktadır. Ayrıca ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik siyasal yapının askeri müdahalelerden uzak oluşunu, hükümetin halka karşı sorumlu olduğunun farkında olması ve yaşamaya olan güven gibi konuları da kapsamaktadır. Aslında ifade özgürlüğü, sivil özgürlükler ve siyasal haklar olmak üzere iki başlık altında incelenebilir. Sivil özgürlükler; düşünce özgürlüğü, gösteri ve toplantı yapma hakkı, bireylerin etnik, siyasal ve dini inanışları yüzünden baskı altına alınmaması, fırsat eşitliği ve aşırı devlet müdahalesinin olmayışı gibi konuları ifade ederken, siyasal haklar ise adil ve serbest seçimleri, temsili yasamayı, serbest oy hakkı, siyasal partilerin varlığı, ülke içi baskın grupların olmayışı ve azınlıklara karşı saygılı olunması gibi konuları kapsamaktadır (Clausen, Kraay, & Nyiri, 2011; Kaufmann et al., 2009).

- Hükümet Etkinliği (HE): Modelde, genel altyapı sistemlerinin kalitesi, eğitim sisteminin iyi bir seviyede olması, devlet okullarının durumu, kara ve demir yollarından memnuniyet, şehirlerarası ve şehir içi ulaşım koşullarının tatmin edici bir düzeyde olması gibi unsurlar hükümet etkinliğini ölçmek için gerekli bileşenler olarak ele alınmaktadır. Ayrıca hükümet etkinliği, hükümete olan güven, devlet bütçesinin iyi yönetilmesi, iç ve dış borçlarının nasıl yönetildiği, kamu politikalarının etkinliğini arttıracak uygulamaların ortaya koyulması ve kamu politikalarının siyasi kapışma alanına dönüşmemesi ve siyasi müdahalelerden uzak bir şekilde bu politikaların halka hizmet aracı olarak kullanılması gibi konuları da kapsamaktadır (Kaufmann et al., 2009; MCC, 2016).

- Yolsuzlukla (Yozlaşma) Mücadele (YM): Yolsuzlukla mücadele temelde ülke içerisinde ortaya çıkabilecek her türlü yozlaşma ve yolsuzluğun önlenmesini ifade etmektedir. Ülkenin yozlaşma seviyesini belirleyebilmek için kullanılacak unsurlar şöyle sıralanabilir; halkın yöneticilerin finansal güvenilirliğine olan inancı, rüşvet ve yolsuzluk gibi olayların olup olmadığı ve eğer varsa hükümetin tamamına yayılıp yayılmadığı, ekonomide rüşvet ve yolsuzluk olaylarının varlığı hükümet görevlilerinin ne sıklıkla yolsuzluk olaylarına karıştığı ve bir işi yaptırabilmek için rüşvete gereksinim hissedilip hissedilmediği gibi konular yozlaşmayı incelemek için kullanılacak etkenlerdir. Kısaca yozlaşma; kamu gücünü kendi çıkarları için kullanan ve bundan kar elde eden kişi veya kurumların bulunduğu durumu ifade etmektedir. (Gerring & Thacker, 2004; Kaufmann et al., 2009)

• Düzenlemelerin (Bürokrasi) Etkinliği (DE): Bürokrasinin etkinliğini inceleyebilmek için ülke vergi sisteminin iyi olup olmadığı, serbest rekabet ortamında iş kurabilecek yerli ve yabancı yatırımcılara kolaylık sağlanıp sağlanmadığı, her türlü iş için ihtiyaç duyulan hukuki düzenlemelerin kırtasiyeciliğe yol açıp açmadığı gibi unsurlar ele alınmakta, kısaca modelde bürokrasinin etkinliğini belirlemede ölçüt olarak etkinlik, verimlilik ve sonuca hızlı bir şekilde varma bileşenleri kullanılmıştır. (Kaufmann et al., 2009; WB, 2007)

B. Bağımsız Değişkenler

• Hükümet sistemleri: Hükümet sistemlerinin tasnifi (1- başkanlık sistemi 2- yarı başkanlık sistemi 3- parlamenter sistem) güçler ayrılığı ilkesinin uygulanış şekli esas alınarak yapılmıştır. Hükümet sistemlerinin bu şekilde bir ayrıma tabi tutulması bazı güçlükleri de beraberinde getirmiştir. Zira bazı ülkeler farklı yazarlar tarafından hem yarı-başkanlık hem de parlamenter sistem olarak değerlendirilmiştir. Bu çalışmada yapılan sınıflandırma temel referans (Sartori, 1997; Schlager, Weisblatt, & Perez, 2006) olarak kabul görmüş eserlerden yararlanılarak yapılmıştır.

• İngiliz Köken: İngiliz kökenli yapıların iyi bir yönetimi desteklediği ileri sürülmektedir. Bu yüzden İngiliz kökeni bağımsız değişken olarak alınmıştır (La Porta, Lopez-de-Silanes, Shleifer, & Vishny, 1999).

• Demokrasi: Demokrasinin yönetimin boyutlarında önemli etkilerinin olduğu bilinmektedir. Demokrasi bağımsız değişken olarak alınırken düşük bir seviye belirlenmiştir. Demokrasi kriteri “-10 ile +10” arasında bir değer almaktadır (Marshall, Gurr, & Jaggers, 2016). Kriterlerin +10’a yaklaşması ülkenin demokratik değerler bakımından iyi bir konumda olduğu anlamına gelmektedir.

• Gayri safi yurtiçi hâsıla: Ekonomik gelişmişlik ve yönetim şekilleri arasındaki ilişki yıllardır araştırmacıların ilgisini çekmiştir. Yapılan çalışmalarda sıklıkla ekonomik gelişmişlik düzeyinin yönetim boyutları üzerinde etkisi bulunmakta ve ekonomik gelişmişlik düzeyinin düşük olduğu ülkelerde siyasi istikrarın sağlanamadığı ileri sürülmektedir (Lawrence, 2000). Ekonomik gelişmişlik düzeyini yönetim boyutlarıyla ilişkisini ele alabilmek için ülkelerin gayri safi yurtiçi hasılları 2005 yılı cari ABD doları cinsinden alınmıştır.

• Nüfus: Az nüfus yoğunluğuna sahip ülkelerin diğerlerine göre daha istikrarsız olduğu ileri sürülmektedir (Lawrence, 2000). Ayrıca yüksek nüfusa sahip ülkelerde yönetim yükünün artacağı ve bunun da hükümet kapasitesini olumsuz etkileyeceği düşünülmektedir (Gerring et al., 2009). Nüfusun yönetim sistemleri üzerindeki etkilerini incelemek için ülkelerin nüfus oranları bağımsız değişken olarak kullanılmıştır.

• Ekvatora uzaklık: Ekvatora uzaklığın yönetim boyutları üzerinde etkili olduğu düşüncesi vardır. Ekvatora uzak olan ülkelerin daha iyi bir yönetimi destekleyici unsurlar barındırdığına inanılmaktadır (La Porta et al., 1999). Çalışmada ekvatora uzaklık 0 ile 1 arasında logaritmik olarak değerlendirilmiştir.

• Din(Hristiyanlık ve Müslümanlık): Dinin yönetim boyutları üzerinde etkili olduğu ve Hristiyanlığın (özellikle Protestanlığın) devlet kapasitesini arttırıcı bir unsur olduğu ileri sürülmektedir (Gerring et al., 2009).

Sonuç bölümünde sıralanan bu kriterlerin bağımlı değişkenler üzerindeki etkileri ele alınacaktır. Bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkilerin yukarıda varsayıldığı gibi bir etkiye sahip olup olmadıkları sayısal verilerle analiz edilecektir.

C. Araştırma Bulguları

Yönetimin boyutları farklı bağımsız değişkenler ile ampirik olarak değerlendirilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre tüm modellerin “F” istatistiklerine ait “p” değerleri $< 0,05$ olduğundan modellerin bir bütün olarak %5 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca modellerin belirlilik katsayısı (R^2) değerleri 0,519 ile 0,784 aralığındadır. Bu durum modellerin en düşük açıklama düzeyinin yaklaşık %52 olduğunu, en yüksek açıklama düzeyinin ise yaklaşık %78 olduğunu göstermektedir. Yani modellerde yer alan bağımlı değişkenler kullanılan bağımsız değişkenlerle büyük oranda açıklanmaktadır. “p” (Probability) değeri istatistiksel anlamlılığın (statistical significance) varlığının ve varsa da var olan farklılığın kanıtının düzeyinin belirlenmesi amacı ile kullanılan bir değerdir. “p” değeri küçüldükçe istatistiksel olarak anlamlılık artar. Parametrelere ait “t ist.” altında parantez içerisinde verilen değerler standart hataları göstermektedir.

Parametrelerin önünde yer alan “+” ve “-” işaretleri ilişkinin yönünü ifade etmektedir. Bu ilişkinin yönünün (+) olması durumu ilişkinin doğrusal yönlü olduğunu göstermektedir. Yani bağımsız değişkenlerdeki bir birimlik artış bağımlı değişkenlerde aynı yönde bir artışa sebep olmaktadır.

Tablo 1: Yönetim Boyutları

	YM	HE	SİŞ	HÜ	İÖ	DK
H. Şekli	4.049*** (0,506)	4.972*** (0,450)	0.650 (0,604)	5.796*** (0,499)	4.385*** (0,410)	3.544*** (0,435)
İngiliz Kökeni	1.644* (0,922)	2.394*** (0,819)	4.544*** (1,101)	3.607*** (0,909)	3.008*** (0,746)	2.743*** (0,792)
Demokrasi	0.889*** (0,081)	0.938*** (0,073)	0.746*** (0,097)	0.852*** (0,080)	2.223*** (0,066)	1.057*** (0,070)
GSYİH	12.84*** (0,305)	12.031*** (0,270)	10.329*** (0,364)	11.585*** (0,300)	7.379*** (0,247)	10.975*** (0,262)
Nüfus	1.812*** (0,296)	0.282 (0,262)	0.625* (0,354)	1.041*** (0,292)	-1.343*** (0,240)	0.034 (0,255)
Ekvatora Uzaklık	3.952* (2,030)	6.617*** (1,798)	10.999*** (2,424)	6.122*** (2,000)	2.002 (1,642)	7.189*** (1,745)
Trend	0.538*** (0,071)	-0.390*** (0,078)	-0.430*** (0,084)	-0.293*** (0,069)	-0.392*** (0,057)	-0.316*** (0,061)
Hristiyan	-0.035*** (0,012)	-0.032*** (0,011)	-0.009 (0,015)	-0.032*** (0,012)	0.036*** (0,010)	-0.052*** (0,011)
Müslüman	0.012 (0,015)	-0.002 (0,013)	0.006 (0,018)	0.030 (0,015)	0.010 (0,012)	-0.019 (0,013)
Sabit	-64.888*** (2,369)	-57.236*** (2,189)	-44.415*** (2,829)	-60.359*** (2,335)	-25.230*** (1,917)	-44.179*** (2,037)
G. Sayısı	1844	1616	1844	1844	1844	1844
Ü. Sayısı	116	116	116	116	116	116
Örnekleme Dönemi	1996-2014	1996-2014	1996-2014	1996-2014	1996-2014	1996-2014
R ²	0,711	0,784	0,519	0,710	0,769	0,743
Prob (F ist.)	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000

* p < %10, ** p < % 5, *** p < % 1

“İyi bir yönetim nasıl olmalıdır?” sorusunun irdelenmesiyle ortaya çıkmış yönetim boyutları tek tek ele alınıp şu değerlendirmeler yapılabilir:

Tablo 1’de görüldüğü üzere yönetim sistemleriyle yolsuzlukla mücadele anlamlı bir ilişki içerisindedir ve ilişkinin pozitif yönlü olması şu anlama gelmektedir: parlamenter sistemin varlığı yolsuzlukla mücadeleyi daha etkin bir hale getirmektedir. İngiliz kökenli yönetimler ile yolsuzlukla mücadele düşük düzeyde anlamlı bir ilişkiye sahiptir. Ancak bu düşük anlamlılık ilişkisine rağmen İngiliz kökenin yönetim boyutlarında etkili olduğunu ortaya çıkmaktadır. Demokrasi ile yolsuzlukla mücadele arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Demokratik anlamda gelişmiş olan ülkelerde yolsuzlukla mücadele daha etkin bir düzeydedir. Ekonomik gelişmişlik düzeyi yüksek olan ülkelerde yolsuzlukla mücadele daha iyi durumdadır. Yolsuzlukla mücadele ve nüfus arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ve nüfus arttıkça yolsuzlukla mücadele etme de artmaktadır. Dinin yolsuzlukla mücadelede rolü olduğu görülmektedir. Ancak bu etki Hristiyanlığın benimsendiği ülkelerde vardır ve ilişki yönü

negatiftir. Yani Hristiyanlığın benimsendiği ülkelerde dinin yolsuzlukla mücadelede olumsuz etkileri görülmektedir. Müslümanlığın benimsendiği ülkelerle din ile yolsuzlukla mücadele arasında pozitif yönlü anlamsız bir ilişki bulunmaktadır. Ekvatora uzaklığın yolsuzlukla mücadeleyle anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişkisi bulunmaktadır.

Analiz yönetim şekilleriyle hükümet etkinliği arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişkinin olduğunu ortaya koymaktadır. Parlamenter sistemi uygulayan ülkelerde hükümet etkinliği artmaktadır. Hükümet etkinliği ve İngiliz köken arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Demokrasi genelde yönetim boyutlarıyla pozitif yönlü anlamlı ilişkiye sahiptir. Demokratik unsurların artması iyi bir yönetimin sağlanmasına katkı yapacaktır. Ekonomik gelişmişlik seviyesi hükümet etkinliğiyle anlamlı bir ilişkiye sahiptir. Ekonomik gelişmişliğin artmasıyla hükümet etkinliğinin artacağı da öngörülebilir. Nüfusun hükümet etkinliğiyle pozitif yönlü anlamsız bir ilişkisi bulunmaktadır. Ekvatora uzaklık ve hükümet etkinliği arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Ekvatordan uzaklaştıkça hükümet etkinliği arttığı gözlemlenmektedir. Dinin hükümet etkinliğiyle negatif yönlü bir ilişki içerisinde olduğu görülmektedir. Bu ilişki Hristiyanlığın benimsendiği ülkelerde anlamlıyken Müslümanlığın benimsendiği ülkelerde anlamlılık göstermemektedir. Yani Hristiyanlığın artması hükümet etkinliğini düşürücü bir etkiye sahiptir.

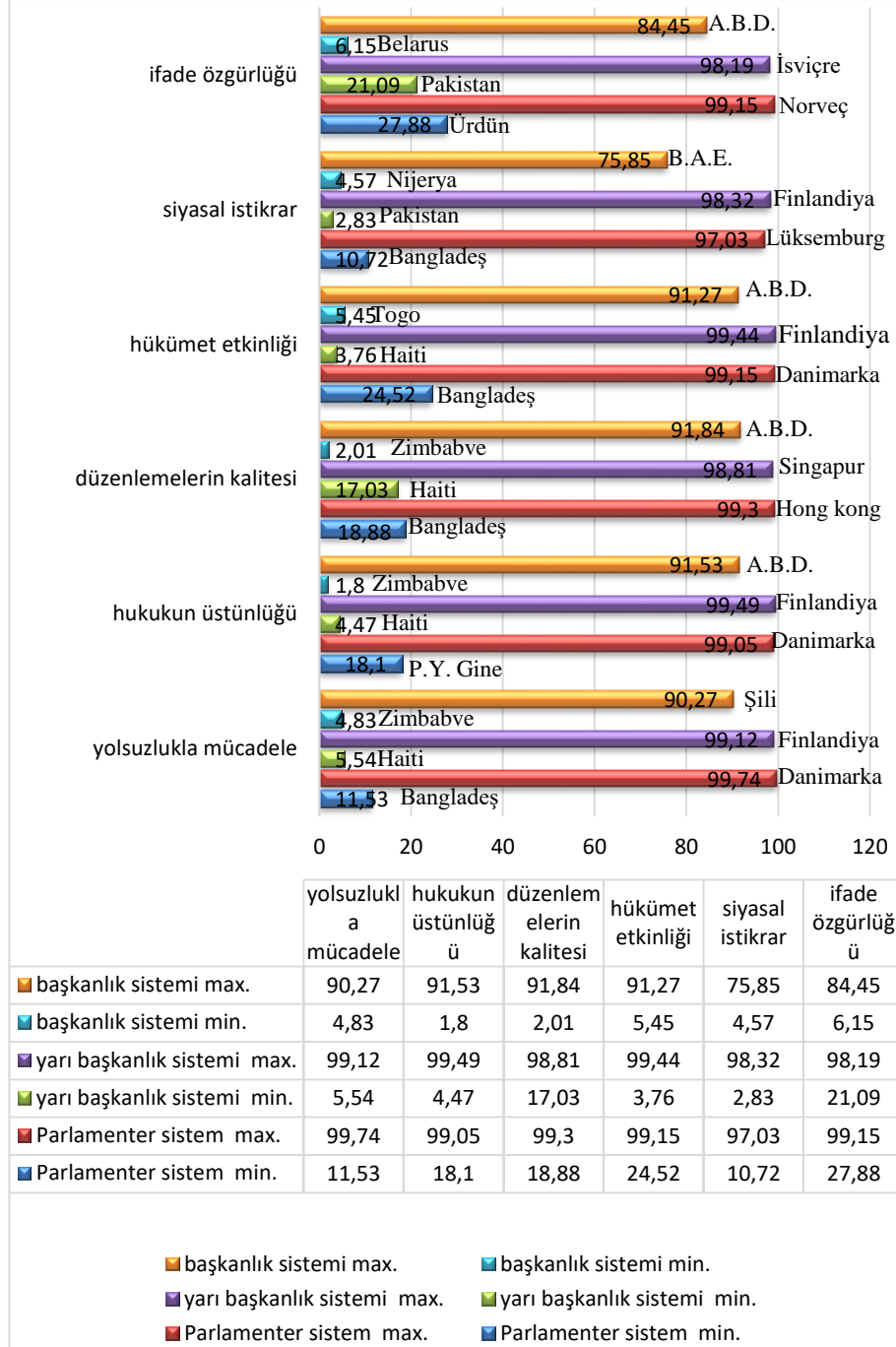
Siyasal istikrar açısından hükümet sistemleri ele alındığında hükümet sistemleriyle siyasal istikrarın pozitif yönlü anlamsız bir ilişkiye sahip olduğu görülmektedir. İngiliz kökenli bir yapıya sahip olmak genellikle yönetim boyutlarıyla anlamlı pozitif yönlü bir ilişkiye sahiptir ve bu yüksek düzeyli ilişki siyasal istikrar içinde geçerlidir. Demokrasi siyasal istikrarı pozitif yönlü etkilemekte ve demokratik unsurların artması siyasal istikrarın artmasına neden olmaktadır. Siyasal istikrar ve nüfus arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. İlişkinin yönü pozitif olmakla beraber p değeri 0.05 ve 0.10 arasında konumlanmaktadır. Ekvatora uzak ülkelerde siyasal istikrarın daha iyi bir düzeyde olduğu söylenebilir. Yani ekvatora uzaklık siyasal istikrar açısından pozitif yönlü bir etki ortaya çıkarmaktadır. Dinin siyasal istikrarla anlamlı bir ilişkisi bulunmamasına rağmen ilişkinin Hristiyanlığın benimsendiği ülkelerde negatif, Müslümanlığın benimsendiği ülkelerde pozitif yönlü bir eğilimde olduğu söylenebilir.

Düzenlemelerin kalitesi açısından hükümet şekilleriyle düzenlemelerin kalitesi anlamlı bir ilişkiye sahiptir. Yani parlamenter sistem uygulamalarına doğru yöneliş düzenlemelerin kalitesinin artmasını sağlayacaktır. İngiliz köken, demokrasi, ekonomik gelişmişlik ve ekvatora uzaklık düzenlemelerin kalitesiyle pozitif yönlü anlamlı bir ilişkiye sahiptir. Bu değişkenlerdeki yükseliş veya düşüş düzenlemelerin kalitesinde aynı yönlü bir etki yapacaktır. Nüfusun düzenlemelerin kalitesiyle pozitif yönlü anlamsız bir ilişkisi bulunmaktadır. Dinin düzenlemelerin kalitesiyle negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki Hristiyanlıkta anlamlılık gösterirken Müslümanlıkta anlamlılık

göstermemektedir. Yani Hristiyanlıktaki bir birim artış düzenlemelerin kalitesinde aynı oranda bir düşüşe sebep olacaktır.

Hükümet sistemleriyle hukukun üstünlüğü pozitif yönlü anlamlı bir ilişkiye sahiptir. Diğer boyutlarda olduğu gibi parlamenter sistem uygulamaları başkanlık sistemi uygulamalarına nazaran daha iyidir. Hukukun üstünlüğü, İngiliz köken, demokrasi, ekonomik gelişmişlik, nüfus ve ekvatora uzaklıkla pozitif yönlü anlamlı bir ilişkiye sahiptir. Bu değişkenlerdeki değişim doğru orantılı olarak hukukun üstünlüğünü arttırmaktadır. Hukukun üstünlüğüyle Hristiyanlık negatif yönlü anlamlı bir ilişki içerisindedir. Yani Hristiyanlık hukukun üstünlüğü ilkesinde geriletici bir etkiye sahiptir. Müslümanlıkta ise pozitif yönlü anlamsız bir ilişki bulunmaktadır. Bu şu anlama gelir; Müslümanlıkla hukukun üstünlüğü arasında bir anlamlılık olsaydı Müslümanlıktaki artış hukukun üstünlüğünü de arttıracaktır.

Parlamenter sistem ve ifade özgürlüğü arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. İngiliz köken, demokrasi ve ekonomik gelişmişlik ifade özgürlüğüyle anlamlı bir ilişki içerisindedir. Nüfus ve ifade özgürlüğü arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Yani nüfus ifade özgürlüğü üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir. Hristiyanlığın pratik düzeydeki uygulamaları ifade özgürlüğüyle pozitif yönlü anlamlı bir ilişkiye sahipken Müslümanlığın pratik düzeydeki uygulamaları ifade özgürlüğüyle pozitif yönlü anlamsız bir ilişkiye sahiptir. Yani Hristiyanlığın modern dünyadaki uygulamaları ifade özgürlüğünü arttırıcı bir etkiye sahiptir.

Şekil 1: Hükümet Sistemlerinin Yönetim Boyutlarına Göre Ortalama Değerler Bağlamında İlk ve Son Sıraları

IV.Sonuç ve Tartışma

Çalışmada, 1996-2014 döneminde 116 ülke için yönetimin boyutlarıyla hükümet sistemleri, İngiliz köken, nüfus, ekvatora uzaklık, demokrasi, GSYH ve din arasında bir ilişkinin var olup olmadığı varsa bu ilişkinin yönünün ne olduğu incelenmiştir.

Başkanlık sistemi ve parlamenter sistemin teorideki güçlü veya zayıf yanları araştırma bulguları ışığında değerlendirildiğinde teoriyle pratik arasında çelişki olduğu ortaya çıkmıştır. Teoride hükümet etkinliği ve siyasal istikrar başkanlık sisteminin güçlü yanları, hükümet etkinliği ve siyasal istikrarın sağlanamaması ise parlamenter sistemin zayıf yanları olarak görülmektedir. Çalışmada böyle bir genellemenin yapılamayacağı da ortaya çıkmıştır.

Hükümet etkinliği ve siyasal istikrar araştırma bulgularına göre değerlendirildiğinde hükümet etkinliği kriterinin parlamenter sistemi uygulamalarına yaklaştıkça arttığı görülmektedir. Bu noktada hükümet etkinliğinin nasıl tanımlandığı önemli bir role sahiptir. Başkanlık sisteminde hızlı karar alabilmeyi bir avantaj olarak sıralayanlar etkinlik ölçütü olarak sadece kısa sürede karar alabilmeyi ele almaktadırlar. Ancak etkin bir hükümetin sahip olması gereken özellikler sadece hızlı karar alabilme kapasitesiyle sınırlanamaz. Çalışmada yaptığımız tanım gereğince hükümet etkinliği devletin her türlü altyapı sistemini işler duruma getirebilmesi, kamu politikalarının etkinliğini arttıracak faaliyetleri ortaya koyabilmesi ve kamu politikalarının siyasi kapışma alanına çevirmesi gibi unsurları kapsamaktadır. Bu bağlamda hükümet etkinliği ele alındığında parlamenter sistemin uygulandığı ülkelerde bu değişkenin daha başarılı olduğu görülmektedir.

Yaygın düşünce siyasal istikrar ve hükümet sistemleri arasında zorunlu bir ilişkinin olduğu yönündedir. Özellikle bazı yazarlar başkanlık sisteminin kendi başına siyasal istikrarı temin ettiği iddiasını taşımaktadırlar. Ancak araştırma bulgularına göre, başkanlık sistemi uygulanan ülkelerde siyasal istikrarın diğer hükümet sistemlerini uygulayan ülkelere göre daha düşük sonuçları netice verdiği görülmektedir. Kanaatimizce siyasal istikrarın tanımlanış şekli böyle bir iddianın ortaya atılmasında etkili olmuştur. Genelde dar anlamıyla siyasal istikrar, seçimlerin hemen ardından devleti işleten mekanizmanın yani yürütmenin hızlı bir şekilde işbaşına gelmesi ve aralıksız görev yapması olarak tanımlanmaktadır. Ancak çalışmada siyasal istikrar çeşitli boyutlarla ele alınmış ve hükümetin belirli bir dönem içinde kendine biçilen rolü oynaması olarak tanımlanmıştır. Ayrıca dışsal ve içsel unsurların hükümet görevlilerini ve iç yatırımcıları rahatsız edip etmediği, hükümetin vaat ettiği politikaları gerçekleştirebilmesi ve üstlenmiş olduğu görevi devam ettirebilme kapasitesine sahip olup olmaması gibi konular siyasal istikrarın belirleyici unsurlarını oluşturmaktadır. Siyasal istikrar bu çerçevede ele alındığında sonuçlar daha anlamlı hale gelecektir.

Tablo 1’de görüldüğü gibi parlamenter sistem uygulamalarına doğru yöneliş yönetim boyutlarında olumlu bir etki yaparken başkanlık sistemi uygulamaları tersi sonuç vermektedir. Burada altını çizmemiz gereken husus bu sonuçların söz konusu sistemlerden herhangi birini uygulayan ülkelerin verilerinden elde edildiğidir. Çünkü şekil 1’ de görüldüğü gibi hem parlamenter hem başkanlık hem de yarı-başkanlık sistemi uygulamaları en yüksek düzeyde temsil edildikleri ülke puanları bakımından birbirlerine yakın bir seviyededir. Ancak parlamenter ve yarı başkanlık uygulamaları başkanlık sistemi uygulamalarına nazaran daha yüksek bir puana sahiptirler. Örneğin, ifade özgürlüğü açısından başkanlık sisteminde en yüksek puana sahip olan Amerika Birleşik Devletleri 84.45 gibi bir değere sahipken yarı başkanlık sisteminde İsviçre 98.19 ve parlamenter sistemde Norveç 99.15 değerine sahiptir. Buna mukabil ifade özgürlüğünde en düşük değere sahip ülkeler yine başkanlık sistemindedir. Ancak yolsuzlukla mücadele, hukukun üstünlüğü, hükümet etkinliği ve düzenlemelerin kalitesi bakımından tüm hükümet sistemi uygulamalarının en yüksek puanları 90 ile 100 arasında değerler almaktadırlar. Buradan şu sonucu çıkarmak mümkündür; uygulanan sistem ne olursa olsun yönetim boyutları her sistemde yüksek değerler alabilir. Bu yüzden hangi sistemin uygulandığı çok önemli olmamakla beraber hükümet sistemleri çeşitli unsurların katkılarıyla iyi bir yönetim için kendilerini geliştirme kapasitesine sahiptir.

Kaynaklar

- Akın, İ. F. (2013). *Devlet Doktrinleri*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Aktaş, H. E. (2016). Hükümet Sistemlerinin Tıkanma Noktaları ve Alternatif Çözüm Yolları. *Kırkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1).
- Apaza, C. R. (2009). Measuring Governance and Corruption Through The Worldwide Governance Indicators: Critiques, Responses, and Ongoing Scholarly Discussion. *PS: Political Science & Politics*, 42(01), 139-143.
- Aristoteles. (1999). *Politics: Translated by Benjamin Jowett*: Batoche Books.
- Arslan, R. (2001). *Siyasi Sistem Önerisi: Türkiye Tipi Başkanlık Sistemi*. Bursa: Vipaş Yayını.
- Arslan, R. (2009). *Kuvvetler Ayrılığı Teorisi ve Uygulamalı Örnekleri*. Bursa: Dora Yayınları.
- Ataöv, T. (2011). *Federasyon Başkanlık Yarı Başkanlık*. İstanbul: Destek Medya Prodüksiyon&Yayınevi.
- Aydın, A. H., & Aliyev, P. (2013). “Yarı-Başkanlık Sistemi ve Fransa Örneği”, Başkanlık Sistemi ve Türkiye., *Alfa Aktüel*.
- Bayar, Y. (1994). Siyasal Otoriteye Halk Onayının Yitirilmesinin Sonuçları. *Amme idaresi Dergisi*, 27(1), 129-144.
- Botero, J. C. (2015). *World Justice Project: Rule of Law Index*. Retrieved from Washington:

- Clausen, B., Kraay, A., & Nyiri, Z. (2011). Corruption and Confidence in Public Institutions: Evidence From A Global Survey. *The World Bank Economic Review*, 25(2), 212-249.
- Cox, G. W., & McCubbins, M. D. (1997). Political Structure and Economic Policy: The Institutional Determinants of Policy Outcomes. *Available at SSRN 1009999*.
- Çam, E. (2000). *Çağdaş Devlet Sistemleri*: Der Yayınları.
- Demir, F. (1998). *Demokrasilerde Hükümet Sistemleri ve Başkanlık Hükümeti Rejimi*.
- Dunbay, S. (2012). 23 Temmuz 2008 Tarihli Anayasa Reformu Işığında Fransa'daki Yarı Başkanlık Sistemi. *ANKARA BAROSUDERGİSİ*, 70(3).
- Duverger, M. (1980). A New Political System Model: Semi-Presidential Government. *European Journal of Political Research*, 8(2), 165-187.
- Duverger, M. (1986). *Siyasal Rejimler* (T. Tunçdoğan, Trans.). İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Elgie, R. (1999). *Semi-presidentialism in Europe*: Oxford University Press.
- Elgie, R. (2008). *Semi-Presidentialism: An Increasingly Common Constitutional Choice*: Institute of Political Science, Academia Sinica.
- Erdoğan, M. (2005). *Anayasal Demokrasi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gerring, J., & Thacker, S. C. (2004). Political Institutions and Corruption: The Role Of Unitarism and Parliamentarism. *British Journal of Political Science*, 34(02), 295-330.
- Gerring, J., Thacker, S. C., & Moreno, C. (2009). Are Parliamentary Systems Better? *Comparative Political Studies*, 42(3).
- Gözler, K. (2000). *Cumhurbaşkanı-Hükümet Çatışması: Cumhurbaşkanı Kararnameleri İmzalamayı Reddedebilir Mi?* Bursa: Ekin Kitabevi.
- Gözler, K. (2013). *Anayasa Hukukuna Giriş: Genel Esaslar ve Türk Anayasa Hukuku*: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Gözler, K. (2015). *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*. Bursa: Ekin Basım Yayım Dağıtım.
- Kahraman, M. (2012). Hükümet Sistemi Tartışmaları Bağlamında Başkanlık Ya Da Yarı-Başkanlık Sistemlerinin Türkiye'de Uygulanabilirliği. *Mustafa Kemal University Journal of social Sciences İnstitute*, 9(18), 431-457.
- Kaufmann, D., Kraay, A., & Mastruzzi, M. (2007). Worldwide Governance Indicators Project: Answering The Critics. *World Bank Policy Research Working Paper*(4149).
- Kaufmann, D., Kraay, A., & Mastruzzi, M. (2009). Governance Matters Viii: Aggregate and Individual Governance Indicators, 1996-2008. *World bank policy research working paper*(4978).

- Kaufmann, D., Kraay, A., & Mastruzzi, M. (2010). Response To 'What Do The Worldwide Governance Indicators Measure&Quest;'. *European Journal of Development Research*, 22(1), 55-58.
- Kaufmann, D., Kraay, A., & Mastruzzi, M. (2011). The Worldwide Governance Indicators: Methodology and Analytical Issues. *Hague Journal on the Rule of Law*, 3(02), 220-246.
- Kuzu, B. (2011). *Her Yönü ile Başkanlık Sistemi*. İstanbul: Babiali Kültür Yayıncılığı.
- La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., Shleifer, A., & Vishny, R. (1999). The Quality of Government. *Journal of Law, Economics, and organization*, 15(1), 222-279.
- Langbein, L., & Knack, S. (2010). The Worldwide Governance Indicators: Six, One, Or None? *The Journal of Development Studies*, 46(2), 350-370.
- Lawrence, C. N. (2000). Regime Stability and Presidential Government: The Legacy of Authoritarian Rule. *SPSA Conference*.
- Lijphart, A. (2000). *Çağdaş Demokrasiler : Yirmibir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydışmacı Yönetim Örüntüleri*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Linz, J. J. (1985). *Presidential or Parliamentary Democracy: Does It Make A Difference?* : Paper prepared for the project, "The Role of Political Parties in the Return to Democracy in the Southern Cone," sponsored by the Latin American Program of the Woodrow Wilson International Center for Scholars, and the World Peace Foundation.
- Loewenstein, K. (1949). The Presidency Outside the United States: A Study in Comparative Political Institutions. *The Journal of Politics*, 11(3), 447-496.
- Mangu, A. M. B. (2009). *Separation of Powers, Independence of the Judiciary, and Good Governance in African Union Member States*. Paper presented at the Paper for the Annual Meeting of the African Network of Constitutional Lawyers, Cape Town, South Africa.
- Marshall, M. G., Gurr, T. R., & Jaggers, K. (2016). Polity IV Project; Political Regime Characteristics and Transitions, 1800-2015. *Center for Systemic Peace*.
- Mauro, P. (1995). Corruption and Growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 110(3), 681-712. doi:10.2307/2946696
- MCC. (2016). www.mcc.gov/who-we-fund/indicator/government-effectiveness-indicator#fn-4-a.
- Okşar, M. (2011). Yarı Başkanlık Hükümet Sistemi Üzerine Bir İnceleme: Fransa ve Litvanya Modelleri. *TAAD*, 2(7).
- Özbudun, E. (1993). *Demokrasiye Geçiş Sürecinde Anayasa Yapımı: Bilgi Yayınevi*.
- Polater, Y. Z. (2014). Modern Hükümet Sistemlerinden Yarı-Başkanlık Sistemi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 4(4).

- Samuels, D. S. (2007). Separation of powers. In S. C. Stokes (Ed.), *The Oxford Handbook Of Comparative Politics*: Oxford University Press,.
- Sartori, G. (1997). *Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği: Yapılar Özendiriciler ve Sonuçlar Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Schlager, N., Weisblatt, J., & Perez, O. J. (Eds.). (2006). *World Encyclopedia of Political Systems and Parties* (Fourth Edition ed.): Facts On File Library of World History.
- Shugart, M. S., & Carey, J. M. (1992). *Presidents and Assemblies: Constitutional Design and Electoral Dynamics*: Cambridge University Press.
- Siaroff, A. (2003). Comparative presidencies: The inadequacy of the presidential, semi-presidential and parliamentary distinction. *European journal of political research*, 42(3), 287-312.
- Stein, R. (2009). Rule of Law: What Does It Mean. *MINN. J. INT.L L.* 293, 296-97, 18, 293.
- Teziç, E. (2005). *Anayasa Hukuku (Genel Esaslar)*. İstanbul: Beta.
- Tunaya, T. Z. (1980). *Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku*. İstanbul: İstanbul Üniv.
- Turhan, M. (1989). *Hükümet Sistemleri ve 1982 Anayasası*. Diyarbakır: DUHF Yayınları.
- Uluşahin, N. (1999). *Anayasal Bir Tercih Olarak Başkanlık Sistemi*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- WB. (2007). *A Decade of Measuring The Quality of Governance: Annual Indicators and Underlying Data*.
- Wilson, W. (1885). *Congressional Government: A Study in American Politics*: Houghton, Mifflin.
- Yazici, S. (2002). *Başkanlık ve Yarıbaşkanlık Sistemleri, Türkiye İçin Bir Değerlendirme*: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yaşar, G. (1987). Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler. *Beta Yayıncılık, İstanbul*.
- Yüksel, S. (2015). Hükümet Sistemi Değişikliği Tartışmalarına Dair Anayasal Değerlendirme: Başkanlık Sistemindeki ve Parlamenter Sistemdeki Kurumsal Değişkenler. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 74(2), 135-169.